

СПІЛЬНІ РИСИ В ТВОРЧОСТІ Д.К. ОУТС І Д.Г. ЛОУРЕНСА

Предметом статті є порівняння творчості американської письменниці Д.К. Оутс і англійського митця Д.Г. Лоуренса на основі аналізу критичних есе Оутс та художніх творів обох письменників. Відмічається присутність схожих лейтмотивів, подібність у структурі окремих творів Оутс і Лоуренса, спільність їх естетичних поглядів та ін. Ключові поняття: ліричне пророцтво, трансцендентальність, одержимість, суб'єктивність особистості, трансформація існування.

Творчість американської письменниці Джойс Керол Оутс неоднорідна та неоднозначна. Її вважають одним із рідкісних та вражаючих явищ, яке не має аналогій не тільки в сучасній американській, але й у світовій літературі. Вивченням творчих здобутків Оутс займалися відомі західні критики та літературознавці (А. Кейзін, У. Салліван, Г. Джонсон, Джоанн Крейтон, Франсін Лерканже, Мері Кетрін Грант, Ейлін Бендер, Джон Гарднер, Г. Ф. Уоллер, Зігрід Майер, Ілейн Шоуолтер, Лінда М. Вагнер та інші). В Україні, а також на території колишнього СРСР, незважаючи на неодноразові звертання вітчизняних літературознавців до окремих романів і оповідань письменниці (А. Анастас'єв, А. Мулярчик, Н. Нартієв, Д. Жуков, М. Мендельсон, А. Зверев, Т. Денисова, В. Оленева), її творчість залишається недостатньо дослідженою. Особливо це стосується середнього та сучасного періодів. Метою даної статті є аналіз окремих робіт Оутс (як критичних есе, так і художніх творів) з точки зору порівняння з творами Д.Г. Лоуренса.

Оутс можна вважати пророчою письменницею. Її здібність проникати в глибини людської душі нагадує Д.Г. Лоуренса. На основі книги Д.К. Оутс "Вороже сонце: Поезія Д.Г. Лоуренса" (1974), в якій аналізуються поетичні здобутки письменника, можна говорити про окремі спільні риси у творчості Д.К. Оутс та Д.Г. Лоуренса. Письменниця говорить про англійського митця словами, які відображають її власний підхід до ролі митця.

Захоплення постійними змінами, постійним рухом, мистецтвом як одкровенням, оголенням внутрішнього світу особистості – ці лоуренсівські лейтмотиви поєднуються та іноді відтворюються в творчості Д.К. Оутс. Подібно до Лоуренса, Оутс змушує своїх читачів усвідомити внутрішнє напруження дії, що проявляється через вибух пристрасті чи насилля, через бажання особистості переступити межу власної одержимості. Її персонажі змальовані з яскравим реалізмом, а їх почуття сприймаються як психологічні ескізи душі.

У передмові до збірки "Сцени американського життя" (1973) Джойс Керол Оутс висловила свої погляди на мистецтво: "Все мистецтво – автобіографічне. Це – реєстрація духовного досвіду художника, його намагання пояснити те, що його вражає, собі та іншим. Якщо ми отримуємо насолоду від витвору мистецтва, це зазвичай відбувається тому, що в ньому розповідається про досвід художника, який близький нашому власному досвіду, про те, що нам знайоме. І тоді ми самі уподібнюємося художнику, дякуючи його людяності" [1:7].

Слова Оутс - "мистецтво – автобіографічне" - містять глибокий зміст. Мистецтво є звітом про духовний світ митця. Саме так, з автобіографічної точки зору, у романах і оповіданнях письменниці постає реальний Детройт - "виразний, прозорий", наче в рентгенівських променях, досвід із життя Оутс у цьому місті. Твори Оутс об'єднані духом дослідження. Як і в романах Д.Г. Лоуренса, різноманітність і строкатість її творів формується як емоційна автобіографія, але така, що не є дзеркалом зовнішньої поверхні власного життя. Ми можемо віднести ранні твори Оутс до реалістичної традиції, потім стає помітною її спроба використати досвід антиреалістів чи фантастів 60-х років; в 70 – 80-х вона звертається до експерименту, хоча дуже обережно, не претендуючи на місце серед авангардистів; а на протязі останніх років Оутс намагається поєднати реалістичні художні засоби з постмодерністськими.

У романах Оутс чітко звучить лейтмотив "читача, який мається на увазі". Творчість Оутс є яскравим прикладом того, як письменник може встановлювати емоційний зв'язок із читачем. Її читачі наче беруть участь у створенні власної реальності. Якщо використати слова Д.Г. Лоуренса, то твори Оутс "надихають і направляють у нові місця потік нашої свідомості", занурюють читача в особливу атмосферу почуттів [2].

Структура окремих романів письменниці нагадує структуру поетичних творів Лоуренса: часто вони побудовані як триптихи (іноді з примітками автора, наприклад, у романі "Роби зі мною, що захочеш"), концентруються на трьох фазах еволюції протагоніста, в результаті чого той приходиться до самоусвідомлення. Розвиток сюжету пов'язаний із "емоційним екстремізмом" персонажів: їх дії зображені насильницькими, мова – різка, ворожа, внутрішні страхи прориваються на поверхню. Типові оутсівські мовні засоби та детальні описи підсилюють емоційні крайнощі: ув'язнення, розбите скло, пожежі, руйнування та вибухи. "Божевільний" - слово, якому надається перевага, бо багато героїв Оутс живуть безпосередньо на межі розуму та безумства. Мета романістки – досягти ефекту шоку, емоційної надмірності, які привернуть увагу та здобудуть відгук у читачів.

У художньому світі Оутс є те, що вона відчуває й усвідомлює в поезії Лоуренса, де можна, за її висловом, знайти "буквально все: красу, сміття, "розсипчастий, пластівчастий попіл", власне "ego" у стані захоплення та в стані огиди, різноманітний потік хаосу та пізнання" [2:18]. У романах Оутс такий хаос присутній у емоціях, у конвульсивних виверженнях нав'язливих почуттів, у болі, гніві та божевільному сум'ятті персонажів. Саме це відмічає американський критик Г.Ф. Воллер: "Сприйняття прози Оутс залежить від розуміння того, що "значення, зміст" знаходяться не тільки в словах, але й у авторському голосі: він залучає читача відгукнутися, підкоритися світові Оутс, увійти в царство внутрішньої, душевної напруги, яка схвилює чутливого читача" [3:26].

Саме через серйозність, з якою Оутс сприймає роль романіста як пророка, ми можемо судити її творчість за лоуренсівським розумінням "моралі". Лоуренс вважав, що тільки роман може виразити обізнаність читача з релятивізмом віку. Тільки роман - "яскрава книга життя" - може відтворювати й направляти динамізм віку. На думку Оутс, обов'язок романіста - "відтворювати та інтерпретувати світ", забезпечувати, навіть якщо змушений використовувати слизкість слів, стрімкий рух вперед, до того, що Лоуренс називав "Подвигом життя": "На письменника покладено обов'язок відтворювати світ через мову. Використання мови - це все, що ми маємо, щоб протистояти смерті та мовчанню." "Отже, доля романіста, - на думку Дж.К. Оутс, - одночасно підкоряючись хаосу життя, викликати його із середини себе для читача, залишаючи йому мрію про краще майбутнє... Ми жадаємо змісту, виразності, значимості, й мистецтво задовольняє наші прагнення" [1:9].

Оутс пише, що романіст, зіштовхуючись із лоуренсівським "божевільям для невідомих", з його "різноманітним потоком хаосу та пізнання", намагається позбутися застою у власній творчості; й відмічає, що митці творять, переглядають і відтворюють через чуттєвість прози [2:19]. Наголос на апокаліпсичній загибелі через занепад і порочність, через одержимість (за визначенням Оутс - "трансцендентність"), поєднує Оутс із Лоуренсом. Але найбільш очевидним зв'язком між Оутс і Лоуренсом є їхня зацікавленість темою сексуальності. Подібно до Лоуренса, Оутс зосереджується на показі таємничої аури сексуальності, на тому, як подекуди "основний інстинкт" зводить на нівець спроби людини упорядкувати власне життя. Письменниця також підкреслює, що сексуальність - не тільки інстинктивний поштовх, а сила, що несе із собою насилля, силу, яку неможливо зупинити.

З точки зору обох письменників, сексуальні стосунки є стосунками можливості та сили(влади). Вони можуть бути руйнівними, як між Гудруною та Джеральдом, чи схожими на жорстоку битву за рівновагу, як між Біркіном та Урсулою ("Райдуга", 1915, "Закохані жінки", 1920). У Оутс, як вона визначає, це - "повністю ірраціональне, всеохоплююче, руйнівне для власного "ego" кохання, яке не піддається контролю, і яке, можливо, є "патологічним станом душі" [1:8], таким, як між коханнями в романах "Роби зі мною, що захочеш", "Ти повинен це пам'ятати". Або це - трагічно нездійснені бажання, як в оповіданнях "Сцени пристрасті та бажання", "Я повинен мати тебе". Найбільш вражаючі сцени в романах Оутс, які наповнені болем і згадками про минуле, зосереджені на силі сексуального потягу та відрази. І саме в зосередженості протагоністів на сексуальному бажанні як на силі, яку неможливо передбачити, яка лякає своєю могутністю та може повністю змінити особистість, знаходиться найближчий тематичний зв'язок Оутс із Лоуренсом. У коханні, в якому людина, як їй здається, все впорядкувала та зробила "постійним, незмінним", все може раптово та страхітливо зламатися, розвалитися на дрібні шматочки. Життя стає фрагментарним та непередбачуваним. Людина жила, керуючись розумом, та оцінювала все з точки зору власного спокою та затишку, але в коханні визначальними стають, головним чином, страх, слабкість та крихкість людини.

Як і в романах Лоуренса, так і в кращих творах Оутс, читач утягується і в зміст, і в емоційний аспект твору. Ритмічні хвилі мови та мелодраматична напруга романів змушує читача поглянути в обличчя власному страху та слабкості. Зосереджуючись на почуттях, Оутс змушує читача замислитись над напруженим станом, в якому знаходяться її герої, і допомагає читачеві зробити відкриття в самому собі. Типовий характер Оутс, зазвичай жінка, постійно знаходиться в очікуванні нових відчуттів - кохання, страху, небезпеки, незахищеності.

Подібно до лоуренсівської Урсули ("Закохані жінки"), яка відчайдушно намагається врятуватися від коней, зістрибнувши "в стіг по інший бік загорожі", розуміючи, що потрапила "в пастку й заплуталася" й "обов'язково впаде й розіб'ється...", як горіх, що випав із своєї шкаралупи", героїні Оутс так само змушені розпочати яку-небудь радикальну дію для того, щоб відкрити в собі справжню суть, знайти вірний напрямок, врятуватися.

Вірогідно, саме схильність обох письменників до думки про важливість сексуальних стосунків дала їм можливість показати серйозність досвіду, отриманого героями через секс. І Лоуренс, і Оутс пов'язують сексуальність із ніцшанським баченням особистості, що бореться за перемогу над собою. Біль, пам'ять і страх трансформуються, коли сексуальність стає для чоловіка та жінки якимось містичним жахом і радістю, частиною ритмів оточуючого всесвіту, сповненого відчуттів та емоцій. З таких стосунків виростають не тільки життєстверджуючі людські вподобання й зобов'язання, але й виникає необхідність нового існування. Тут думка Лоуренса, як вважає Оут, "...є дійсно революційною; це - загальне заперечення, неприйняття тієї догми Заходу, яка проголошує Людину мірилом усіх речей" [2:23].

Лоуренсівське поняття сексуальної трансцендентності вражає читачів своєю парадоксальністю: письменник з величезною силою зображує як привабливість сексу, так і відразу до нього. Для Лоуренса показ сили сексуальних стосунків був засобом знаходження живильного зв'язку з природою та всесвітом: можливо, писав він, людська раса вмирає, але існує "полум'я (пристрасть) чи Вічне Життя, що невпинно рухається по колу крізь космос та дає нам нове відродження, те, з чим ми можемо вступити в контакт" [2:27].

Через багато десятиліть із меншим ідеологічним підтунтям, але з пристрастю та піднесенням, Оутс із усією силою своєї уяви прагне визначити й зобразити трагедію нашої епохи, в якій індивідууми потребують нової свідомості, відчують час через сексуальність. Оутс вважає, що врешті-решт людина мусить піднятися над сексуальністю. Досліджуючи аспекти пристрасті та насилля, невід'ємного від неї, письменниця намагається в своїх творах "врятувати, відпокутувати й, можливо, створити новий тип вічності".

У романі Лоуренса "Коханець Леді Чаттерлей" (1928) світ індустріалізації постає символом повторюваних, нудних, механічних сил людської раціональності та подавлених емоцій. Ліси, що вмирають через шахти й фабрики, які розростаються, руйнуючи все навколо, ламаючи людські життя, для Лоуренса були необхідними образами для вияву темної пристрасті людської спонтанності, стихійності та дій, що руйнують життя. Так само в творах Оутс гостро відчувається, як важливо піднятися над зосередженістю на самому собі, над "ego", що відді-

ляє людину від інших, ізолює її. Людина, врешті-решт, повинна відкритися та відмовитися від нав'язливої ідеї про власну унікальність. Саме так, як Лоуренс бачив цілісність індивідуума в його піднесенні над самим собою, до "зоряної рівноваги", так і Оутс передбачає появу індивідуальності, не одержимої провинною та страхом.

Ліричне пророцтво, мабуть, не піддається аналізу. Воно більш стверджувальне, ніж описове, і вимагає, насамперед, наявності віри, а не логіки. Але у цих двох письменників присутнє супровідне розуміння чуттєвої, земної, фізіологічної реальності, корені якої ведуть до Природи. Лоуренсівський апокаліпсичний містицизм ґрунтувався на передбаченні появи трансформованої індивідуальності; Оутс говорить про "потенціал нормальності (стандарту) та про зростаюче сучасне розуміння (таке чітке в художній літературі і таке туманне в інших сферах) того, що саме в душі, в середині фантастично складного феномена людини, власне, й відбудеться спасіння світу" [2:134].

Так само, як і Лоуренс, Оутс тільки ззовні є романісткою місця та ландшафту (пейзажу). "Ландшафт, - писав Лоуренс, - потрібен як фон для більш яскравого зображення життя" [2:167]. Ось так і Детройт у книгах Оутс, і округ Едем, і Каліфорнія, подібно до лоуренсівських Дербіширу чи Швейцарських Альп, існують як декорації, які потрібні для описів ліричного, пристрасного почуття та стану героїв. У творах Оутс деталі декорацій (пейзажу) зазвичай вибрані для відповідності почуттям. У оповіданні "Рут" (збірка "Богиня та інші жінки") перші прояви насилля в шлюбі, що розпадається, показані оманливо реалістичним, відкритим описом. Природне середовище – первісний ліс, болото, вмираючі дерева - містично пов'язане з шосе. Ці деталі пейзажу не тільки створюють настрій, вони дають читачеві початкове символічне зображення, фокус моральних подій, що отримають розвиток у оповіданні. Так само, хоча більш чуттєво й детально, іноді майже фотографічно, оутсівський Детройт у романі "Вони" набирає особливого значення "рентгенівських променів", більш яскравих, ніж кольори фотоплівок фірми "Кодак". Подібно до цього, лоуренсівський Дербішир у "Райдусі" та Австралія в "Кенгуру" насичені духом і змістом більше, ніж живописними деталями місця.

Те, що стосується декорацій, відноситься, якоюсь мірою, й до характерів, до персонажів. У відомому листі Лоуренса до Едварда Гарнетта є згадка про погляд Лоуренса на характер. Він (погляд) мав сильний вплив на подальший розвиток літератури та психології. Цей погляд допомагає зрозуміти багато характерів Оутс та причини використання нею традицій романтичного та готичного романів. Лоуренс писав: "Ви не повинні шукати в моїх романах старе, незмінне "ego" характеру. У них існує інше "ego", відповідно до дій якого індивідуум є невпізнаним і проходить через "хвилі" змін, ніби через алогічні форми, які йому необхідні; через набагато глибші відчуття, ніж ті, до яких ми звикли, до відкриття через форми, які є формами окремих, радикально незмінних елементів". Художні образи Лоуренса з їх шаленим, ритмічним ліризмом сприймаються, як форми почуття, як яскраві, персоналізовані інтуїції, які притягують або відштовхують. Сама концепція постійної, статичної особистості була для Лоуренса жахливою, надсвідомою, і не тільки в літературі, але й у житті.

Подібно Лоуренсу, Оутс зосереджується на рухомих, змінних "хвилях" особистості. Але, на відміну від Лоуренса, письменниця приділяє увагу зовнішнім деталям ферми, міста, лікарні чи університету. В оутсівських найважливіших персонажах цікаво поєднуються кліше та символіка, які є породженням середовища, що їх оточує. Зловісний лікар Педерсен в романі "Країна чудес", Ендрю Петрі в романі "Вбивці", честолюбна Клара в "Саді радощів земних", бунтівлива Леггс Садовська в "Полум'ї", "Сповіді дівчини з банди", зваблива та пристрасна Норма Джін Бейкер у "Блондинці", – всі ці характери існують як центри свідомості різних пристрасностей, але без чіткого, стабільного "ego" особистості. Оутс зосереджується на незначних об'єктах (речах) чи інцидентах і переносить на них внутрішні імпульси та відчуття персонажу. Таким чином, другорядні, неістотні деталі, інцидент чи оточення яскравішають, перебільшуються й стають відображенням суб'єктивності особистості. Малецькі деталі життя зненацька, страхітливо захоплюють протагоніста і стають нав'язливими ідеями, одержимістю, перетворюючи безперечно реальність у щось інше. Тому, що епоха культурного відродження ще не настала, Оутс визначила як пріоритетну роль митця, який повинен драматизувати жахливі умови сучасності з її страхами, турботами, параноєю та конфліктами. У своїх творах вона майстерно показала, як поєднання психологічних і соціальних хвороб переростає у вибух насилля.

На думку Оутс, силові та психологічні конфлікти в американському суспільстві являють собою не "апокаліпсичний кінець", а "трансформацію існування", "зміну існування". Оутс припускає, що ми переживаємо "просту еволюцію до вищого гуманізму, можливо, на зразок розумного пантеїзму, в якому суть всесвіту досягне рівня рівноваги" [4:21].

Світ Оутс необхідно досліджувати як художню реальність – унікальну, багатогранну, самобутню. Це дає привід стверджувати, що творчі здобутки письменниці потребують глибшого та детальнішого вивчення (особливо романи та оповідання середнього та сучасного періодів творчості).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Oates J. C. Fiction Dreams, Revelations/Scenes from American Life: Contemporary Short Fiction. - N.Y.: Vanguard, 1973. – 271 p.
2. Oates J. C. Hostile Sun: The Poetry of D. H. Lawrence. – Los Angeles, Black Sparrow Press, 1974. – 60 p.
3. Waller, G.F. Dreaming America: Obsession and Transcendence in the Fiction of Joyce Carol Oates. - Louisiana State University Press, 1979. - 224 p.
4. Joe David Bellamy. The New Fiction. Interviews with Innovative American Writers. Urbana, 1974.

Нагачевская Е.А. Общие черты творчества Д.К. Оутс и Д.Г. Лоуренса.

Предметом статьи является сравнение творчества американской писательницы Д.К. Оутс и английского писателя Д.Г. Лоуренса на основе анализа критических эссе Оутс и художественных произведений обоих авторов. Отмечается присутствие близких лейтмотивов, сходство структуры отдельных произведений Оутс и Лоуренса, общность их эстетических взглядов и т.д. Ключевые понятия: лирическое пророчество, трансцендентальность, одержимость, субъективность личности, трансформация существования.

Nagachevska O.O. Common Features in the Works by J.C. Oates and D.N. Lawrence.

The paper compares works by an American writer J.C. Oates and an English writer D.N. Lawrence on the basis of critical essays by Oates and literary works by both writers. Their works have certain features in common and are similar in the aesthetic views of the writers. Key words: lyrical prophecy, transcendentalism, obsession, eccentricity of a person, existence transformation..